

(ed.) Vol. 11. Lincoln. NB: University of Nebraska Press, 1963. - P. 1-24.

28. Rogers C. Noes on Rollo May // Journal of Humanistic Psychology. - 1982. -Vol. 22. - № 3. – P.8-9.

29. Severin F. Third force psychology: a humanistic orientation to the study of man // Morgan C., King R. Introduction to psychology. 4th ed. – N.Y.: McGraw-Hill, 1971. (Supplement, p. 1-13), 1971.

30. Frankl V. Der Mensch vor der Frage nach dem Sinn. Muenchen: Piper, 1979.

In given article scientific approaches to a person, values and valuable orientations are analyzed, and also functions of the person and a place of values in its structure are defined. Position is accepted, that function of the person consists in co-ordination and direction person's self-development, humanity in relation to other person, a society and the nature.

Keywords: values, the person, structure of the person, value orientations

Отримано 09.04.2009

УДК 159.98:378.147

О.В.Савицька

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті обґрунтовано необхідність психологічного супроводу професійного навчання для забезпечення формування психологічної готовності до професійної діяльності. Автор аналізує можливості різних моделей психологічного супроводу та доводить доцільність їх комплексного використання в процесі професійної підготовки практичних психологів.

Ключові слова: психологічний супровід, психологічна готовність до професійної діяльності, професійна підготовка.

В статті обоснована необхідність психологічного

сопровождения профессионального обучения для обеспечения формирования психологической готовности к профессиональной деятельности. Автор анализирует возможности различных моделей психологического сопровождения и доказывает целесообразность их комплексного использования в процессе профессиональной подготовки практических психологов.

Ключевые слова: психологическое сопровождение, психологическая готовность к профессиональной деятельности, профессиональная подготовка.

Найважливішим в професійній освіті є формування особистості майбутнього професіонала. Ця проблема розв'язується відповідно до стану сучасної педагогічної та психологічної науки і практики, вимог професійної діяльності.

За будь-яких умов професійне навчання передбачає психологічну підготовку до конкретної трудової діяльності.

Зміст, форма, методи професійного навчання підпорядковуються меті розвитку таких світоглядних позицій і установок стосовно професії, які складають основу для формування готовності випускника вишу до реалізації професійних обов'язків.

Тобто це передбачає формування системи професійних знань, умінь та навичок, психологічну підготовку професіонала, розвиток його особистості та становлення сукупності психічних феноменів, які забезпечуватимуть позитивний особистісний професіогенез. Одним з критеріїв його успішності є ступінь сформованості психологічної готовності до професійної діяльності.

Проблема психологічної готовності до професійної діяльності традиційно пов'язується з теоретичним осмисленням проблем професіоналізації (С.Г. Геллерштейн, К.М. Гуревич, Є.А. Клімов, Т.В. Кудрявцев, Ю.П. Поваренков, К.К. Платонов, Т.А. Ростунов, В.В. Чебишева, В.Д. Шадриков та ін.).

Проблеми професійної готовності до діяльності як стану та як якості особистості детально розроблені у низці досліджень (М.І. Д'яченко, Ю.М. Забродін, Л.А.Кандибович, В.А.Пономаренко, А.Ц. Пуні, П.А. Рудик та ін.)

Здебільшого у психологічній науці дотримуються думки, що психологічна готовність є особливим психічним станом [3, с.7]. При цьому прийнято розрізняти два види психологічної готовності: тимчасовий стан готовності і тривалу готовність як стійку характеристику людини, яка "будучи завчасно сформованою" є передумовою успішної діяльності [2, с.72].

Тривала психологічна готовність розглядається як стійка система професійно важливих якостей особистості, її досвіду, знань, навичок, вмінь [3, с.20].

М. Д'яченко та Л. Кандилович вважають, що тривала психологічна готовність включає: а) позитивне ставлення до певного виду діяльності, професії; б) адекватні професійні риси характеру, здібності, темперамент, мотивація; в) знання, уміння, навички; г) стійкі професійно важливі особливості сприймання, уваги, мислення, емоційні та вольові процеси [3, с.20].

При цьому слід пам'ятати, що зміст і структура психологічної готовності визначається вимогами професії до людини, а з іншого боку – саме психологічна готовність є передумовою цілеспрямованої діяльності, її регуляції, стійкості й ефективності. Очевидними є складні зв'язки та взаємовпливи, що виникають у системі “людина-професія” впродовж усього процесу професіоналізації, та які виявляються у структурі та змісті психологічної готовності до професійної діяльності. Зважаючи на те, в межах якої системи ми здійснюємо аналіз, в людині ми будемо виявляти різні системні якості, що включатимуться як структурні одиниці до психологічної готовності до професійної діяльності.

Тому під психологічною готовністю до професійної діяльності розумітимемо інтегральне утворення, що має складну динамічну структуру взаємопов'язаних компонентів (інтелектуальний, мотиваційний, емоційний і вольовий). Його формування охоплює кілька етапів професіогенезу: перед оптацію, оптацію, професійну підготовку, професійну адаптацію, первинну професіоналізацію.

У зв'язку з вищевикладеним потребує розв'язання проблема формування психологічної готовності до професійної діяльності та з'ясування факторів і умов, що визначатимуть особливості цього процесу.

Метою нашої статті є обґрунтування необхідності забезпечення психологічного супроводу професійної підготовки та визначення ролі психологічної служби вишу у формуванні психологічної готовності до професійної діяльності.

Феномен психологічного супроводу розглядається у вітчизняній психології та педагогіці в контексті інноваційних процесів в освіті. Його теоретико-методологічними основами стали принцип системного підходу до вивчення цілісної особистості (Б.Г. Ананьєв, Б.Ф. Ломов, С.Л. Рубінштейн), ідея суб'єктності особистості (К.А. Абульханова-Славська, О.М. Леонт'єв, Г.О. Балл, Г.С. Костюк, С.Д. Максименко), принцип єдності особистості, діяльності і свідомості (О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн), принцип

гуманізації освіти (І.В. Дубровіна, Н.В. Кузьміна, А.К. Маркова та ін.).

Кожен з існуючих підходів до розуміння сутності та змісту психологічного супроводу акцентує увагу на окремих його аспектах. Узагальнюючи їх вважатимемо, по-перше, що психологічний супровід є системою (або комплексом) заходів (або дій) професійного психолога, що спрямована на створення умов для успішного навчання, діяльності та розвитку особистості на різних етапах онтогенезу (М.Р. Бітянова, Ю.В.Слюсарев, Є.Ф. Зеєр); по-друге, результатом психологічного супроводу є повноцінна реалізація психологічного потенціалу особистості, формування психологічної компетентності щодо здійснення вибору та подолання труднощів особистого та професійного життя

(Є.М. Александрова, Т.І. Чиркова та ін.); по-третє, потреба у психологічному супроводі як специфічній технології (або напрямку діяльності практичного психолога) особливо зростає у ті вікові періоди, що пов'язані зі зміною соціальної позиції, перебудовою способу життя і діяльності, самовизначенням, а також у кризові періоди розвитку. В ці періоди технологія психологічного супроводу запускає механізми саморозвитку, активізує власні ресурси людини, розкриває перспективи особистісного зростання. Тому чимало дослідників дотримуються точки зору щодо необхідності психологічного супроводу впродовж усього професіогенезу. Це забезпечить створення орієнтаційного поля професійного розвитку особистості, зміцнення професійного "Я", підтримку адекватної самооцінки, оперативну допомогу і підтримку, саморегуляцію діяльності, освоєння технологій професійного самозбереження і, врешті-решт, становлення особистості як повноцінного суб'єкта свого професійного життя.

Отже, особливістю психологічного супроводу у виші є створення умов для повноцінного розвитку і навчання в конкретному освітньому середовищі. Створити такі соціально-психологічні умови розвитку можливо при функціонуванні у вищій школі психологічної служби. Вона може, скориставшись технологіями психологічного супроводу, забезпечити підтримку і допомогу, в першу чергу, абітурієнтам і студентам у навчально-професійній діяльності, у професійній діяльності – викладачам, врешті-решт, сприяти оптимізації взаємодії у системі "викладач-студент".

Позитивним результатом діяльності психологічної служби в напрямку підвищення психологічної компетентності викладачів вишу є можливість переорієнтації навчання з інформаційного на

проблемно-діяльнісне, ефективне використання інноваційних технологій навчання.

Адже сьогодні ми можемо констатувати, що спостерігається парадокс: ми хочемо підготувати висококваліфікованого, здатного до саморозвитку і самореалізації фахівця, але не здійснюємо психологічний професійний відбір абітурієнтів, не забезпечуємо психологічного супроводу на стадії професійної підготовки і професійної діяльності. Як наслідок ми отримуємо молодого спеціаліста, в кращому випадку, з доброю теоретичною підготовкою, здатного до розв'язання стандартних професійних задач.

Тому першочергово слід забезпечити професійний відбір абітурієнтів або, принаймні, складання психологічної карти особистості студента. Це створить умови для планування індивідуальної траєкторії розвитку майбутнього професіонала, в разі потреби корекції окремих компонентів особистості або професійно важливих якостей. Крім того професійний відбір на етапі оптації та початку професійної підготовки дозволить виявляти професійно непридатних до конкретного виду професійної діяльності та вчасно здійснювати їх вторинну профорієнтацію.

Первинна діагностика особистості студента повинна бути спрямована також на виявлення мотивів вибору професії, структури мотивації навчання та забезпечить прогнозування труднощів адаптаційного періоду.

Наступним, бажаним, кроком є підтримка студента-першокурсника на етапі адаптації до вузівського навчання. Найефективнішою технікою, на наше переконання, виявляється адаптаційно-мотиваційний тренінг. Він не лише дозволяє встановити дружні та ділові стосунки між однокурсниками та куратором академічної групи, але й формує навчально-пізнавальну мотивацію студентів. Двохрічний досвід використання у 2001-2003 навчальних роках тренінгу засвідчив його ефективність. Серед студентів, які на перших курсах пройшли адаптаційно-мотиваційний тренінг, впродовж усього періоду навчання зберігався високий рівень пізнавального інтересу, орієнтація на професійні знання та вміння, інтерес до наукових досліджень.

Та все ж центральною та визначальною складовою професійної підготовки є її зміст. При побудові змісту професійної підготовки, як правило, виходять з основних професійних функцій та задач, до виконання яких повинен бути готовим випускник вищого чи середнього спеціального навчального закладу. Це спричиняє

посилену увагу до процесу формування системи професійних знань, умінь та навичок. Досить часто поза увагою залишається розвиток адаптаційних можливостей майбутнього фахівця, становлення його професійно важливих особистісних якостей, здатності до самонавчання та творчої діяльності. На наше глибоке переконання формувати операціональну складову психологічної готовності до професійної діяльності, при цьому забезпечуючи психологічну підтримку особистості студента, можна використовуючи технології, орієнтовані на самопізнання, актуалізацію функцій саморозвитку та формування психологічної компетентності. З-поміж методів навчання, які створюватимуть необхідні соціально-психологічні умови для професійного становлення особистості майбутнього практичного психолога, велике значення мають інтерактивні методи навчання. Вони ставлять студента у ситуацію реальних дій, змушують мислити предметно, досягати відчутного результату. При використанні інтерактивних методів на інтелектуальну активність впливає дух змагання, протистояння, який має місце в ситуаціях, коли студенти колективно відшукують істину. Всі інтерактивні методи (метод дискусії, метод “мозкового штурму”, метод “круглого столу”, метод ділової гри, тренінгу тощо) – це створення ситуації спільної творчої (продуктивної) діяльності викладача і студентів, в якій, з-поміж усього іншого, відбувається процес взаємодії особистостей [1]. А оскільки центральною ланкою всієї системи підготовки практичного психолога є особистісний розвиток студентів, формування їх професійної культури та професійної свідомості, то при викладанні дисциплін професійного і практичного спрямування нам видається доцільним і можливим використання саме цієї групи методів навчання, що й забезпечуватиме психологічний супровід професійного розвитку фахівця.

Винятково сприятливі можливості для психологічної підтримки професійного становлення особистості майбутнього психолога створюють спецкурси та спецпрактикуми. Можливість оновлення їх змісту відповідно до потреб професійної підготовки, а інколи, навіть, специфіки контингенту студентів, створює умови для корекції, компенсаційного розвитку тих професійно важливих якостей, які з тих або інших причин відсутні у майбутніх фахівців з практичної психології, формування професійної ідентичності, професійної самосвідомості тощо. Зокрема, при викладанні навчальної дисципліни “Спецкурс з психології праці: Психологічний супровід професійного становлення особистості” нами реалізовано такий підхід.

Навчальним планом підготовки фахівців за освітньо-

кваліфікаційним рівнем “бакалавр” напряму “Психологія” передбачено для вивчення зазначеної навчальної дисципліни всі основні форми навчальних занять: лекційні, практичні, лабораторні заняття та самостійна робота. Зміст навчальної дисципліни включає три змістових модулі: “Психологічний супровід на стадії оптації та професійної освіти”, “Психологічний супровід на стадії професіоналізації” та “Психологічний супровід на стадії майстерності та завершення професійної діяльності”, кожен з яких не лише забезпечує знайомство з основними завданнями, напрямками і технологіями психологічного супроводу на кожному етапі професіогенезу, але й дозволяє скласти уявлення про специфіку діяльності психологічної служби з певною категорією суб’єктів професіогенезу.

Переслідуючи мету забезпечити засвоєння необхідних теоретичних знань з проблем психологічного супроводу особистості впродовж професіогенезу, формування професійних умінь із його організації, оволодіння основними прийомами, техніками та технологіями психологічного супроводу, створити умови для становлення студента як повноцінного суб’єкта професійного життя, а також сформуванню вміння самостійно долати труднощі професійного становлення, здійснювати вибір шляхів професіоналізації нами розроблена система практичних та лабораторних занять, які реалізують основні технології психологічного супроводу: діагностику та розвиток і корекцію професійного становлення особистості.

Кожне практичне заняття передбачає пізнання складових професійної свідомості, структури особистості майбутнього фахівця для того, щоб студент зумів освоїти основний діагностичний інструментарій психологічного супроводу, а на підсумковому занятті зробити висновок про стан готовності до професійної діяльності. Саме це стає відправною точкою для організації роботи на лабораторних заняттях. Освоюючи інтерактивні техніки роботи практичного психолога, студенти водночас отримують можливість зміцнити своє професійне “Я”, гармонізувати внутрішній психічний розвиток тощо. Набір вправ для проведення лабораторних занять визначається рівнем розвитку професійної свідомості, сформованості професійно важливих якостей особистості тощо.

У випадках значних утруднень професійного становлення особистості майбутнього практичного психолога, які виявляються під час виконання всіх видів навчальних завдань при вивченні спецкурсу, необхідне проведення психологічної консультації зі студентом, а в разі потреби і корекції.

Розробка змісту навчальної дисципліни, добір методів і прийомів роботи на навчальних заняттях та інтенсивне спілкування з студентами передбачає високий рівень психологічної компетентності викладача. Формування готовності до використання інноваційних технологій організації навчально-виховного процесу, розвиток психологічної компетентності викладачів непсихологічних дисциплін – це один з напрямків психологічного супроводу професійної діяльності викладача вишу, який реалізовується психологічною службою вишу.

Отже, психологічний супровід професійної підготовки майбутніх практичних психологів передбачає використання двох організаційних моделей: а) діяльність психологічної служби вишу; б) використання можливостей навчальних дисциплін для забезпечення психологічної підтримки професійного становлення фахівця. Лише за цих умов можливе забезпечення формування основних компонентів психологічної готовності до професійної діяльності.

Подальші дослідження будуть спрямовані на з'ясування результативності використання окремих технологій психологічного супроводу у формуванні та розвитку компонентів психологічної готовності до професійної діяльності.

Список використаних джерел

1. Бадмаев Б.Ц. Методика преподавания психологии. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 304 с.
2. Бочелюк В.Й., Черепехіна О.А. Психологія спорту. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 224 с.
3. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск, 1976. – 176 с.

In the article is grounded necessity of psychological accompaniment of professional studies for providing of forming of psychological readiness to professional activity. An author analyses possibilities of different models of psychological accompaniment and leads to expedience the complex use in the process of professional preparation of practical psychologists.

Keywords: psychological accompaniment, psychological readiness to professional activity, professional preparation.

Отримано 24.03.2009